МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

РУССКИХ Тетяна Вікторівна

УДК 342.951:351.713:340.13(477+4/8)

КОНЦЕПЦІЯ НОРМ М'ЯКОГО ПРАВА У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ДОДІН Євген Васильович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри морського та митного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПРИЙМАЧЕНКО Дмитро Володимирович,
Університет митної справи та фінансів,
проректор з наукової роботи;

кандидат юридичних наук
ДУКОВА Наталія Миколаївна,
Управління адміністрування митних
платежів та митно-тарифного
регулювання Одеської митниці ДФС,
головний державний інспектор
відділу митно-тарифного регулювання

Захист відбудеться «___» _____ 2016 р. о «_____» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___»_____ 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **Л.Р. Біла-Тіунова**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Система права України на сучасному етапі її розвитку постійно удосконалюється та реформується, у зв'язку з чим змінюються та переоцінюються основні постулати права як на рівні окремих галузей, так і в цілому в теорії права. Не виключенням є митне право України. У зв'язку з обранням курсу на вступ до Європейського союзу (далі – ЄС) та необхідністю спрощення зовнішньоекономічної діяльності виникла потреба у прийнятті відповідного законодавства та імплементації значної кількості міжнародних норм різної юридичної сили. Переоцінка визначення сутності чинних джерел державної митної справи призвела до розширення їх системи. Існуючі митні відносини потребують якісно нового виду регулювання. Саме тому детальний аналіз м'якого права як одного з регуляторів митних відносин є актуальним та необхідним.

Процеси оновлення українського законодавства, що регулює суспільні відносини у різних сферах, у цілому, та у сфері державної митної справи, зокрема, потребують зосередження уваги вчених та практиків на механізмах, що їх супроводжують. Норми м'якого права дозволяють впроваджувати нові стандарти здійснення державної митної справи таким чином, щоб відбулося їх втілення у практичну діяльність, а юридичні кордони між державами були усунено. На жаль, використання норм «м'якого» права у сфері державної митної справи характеризується наявністю значних недоліків: по-перше, відсутність законодавчого закріплення поняття м'якого права та його норм; по-друге, відсутність будь-яких теоретичних досліджень щодо механізмів перетворення норм м'якого права на «тверде» право та перетворення норм міжнародного митного права на національне митне право; по-третє, відсутність належної наукової розробленості системи джерел митного права взагалі.

Зміни у державній митній політиці, нові підходи до митного оформлення та митного контролю, розширення прав суб'єктів митного права, реорганізація органів доходів і зборів потребують використання гнучких правових засобів їх закріплення та подальшого реформування митного законодавства України. Відсутність комплексного теоретичного дослідження, присвяченого використанню норм м'якого права у державній митній справі, також негативно впливає на ефективність реалізації новел у митному праві. Окрім того, правове регулювання суспільних відносин у цій сфері потребує залучення нових джерел права, яких визнано міжнародною спільнотою.

Дослідження місця та ролі у державній митній справі м'якого права науковці та практики обмежували лише розглядом окремих його норм, пов'язаних з регулюванням та вирішенням окремих деліктних питань, акцентуючи при цьому особливу увагу на міжнародних стандартах

їх реалізації. Зазначене свідчить про фрагментарність дослідження м'якого права як джерела митного права та регулятора суспільних відносин у державній митній справі, що зобов'язує детально зупинитися на його аналізові та виокремленні специфічних ознак.

Таким чином, недостатність розробок на теоретичному рівні, наявність практичних правових питань та їх актуальність зумовили необхідність і важливість теоретичного обґрунтування та внесення науково аргументованих пропозицій, рекомендацій щодо адаптації вітчизняного митного законодавства та подальшого його удосконалення, що стосується використання норм м'якого права в регулюванні державної митної справи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі морського та митного права Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до плану наукових досліджень «Визначення шляхів підвищення ролі норм морського, митного та інформаційного законодавства для подальшого забезпечення економічної незалежності України у XXI столітті». Вона є частиною науково-дослідної роботи університету в рамках загальної теми «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета та задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу напрямків сучасної державної митної політики та норм чинного законодавства України, узагальнення практики їх реалізації визначити місце норм м'якого права в системі джерел митного права України та розробити на цій основі науково обґрунтовані пропозиції, рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавства щодо практики його реалізації та подальшого його залучення до системи джерел митного права.

Для досягнення поставленої мети основну увагу було приділено вирішено таких задач:

охарактеризувати стан наукових розробок щодо теми дослідження;

визначити сутність джерел митного права на сучасному етапі та їх систему;

охарактеризувати фактори, що впливають на створення джерел митного права України;

визначити сутність м'якого та модельного права;

охарактеризувати міжнародне митне право та його джерела;

визначити місце норм м'якого права в системі джерел міжнародного митного права;

встановити вплив норм м'якого права на митні відносини в Україні;

охарактеризувати механізм перетворення норм м'якого права на норми національного митного права;

охарактеризувати використання концепції м'якого права у Митному кодексі України;

сформулювати конкретні пропозиції та рекомендації щодо використання норм м'якого права в регулюванні державної митної справи.

Об'єктом дослідження є джерела митного права.

Предметом дослідження є концепція норм м'якого права у сфері регулювання митних відносин в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність методів та прийомів наукового пізнання. В основі методологічної конструкції усієї дисертаційної роботи лежить системний аналіз, який і визначив напрямки дослідження місця м'якого права в регулюванні митних відносин. Використано також окремі методи наукового пізнання. Діалектичний метод пізнання дозволив дослідити проблеми, пов'язані з визначенням особливостей м'якого права [п.п. 1.1, 1.4, р. 3]. За допомогою логіко-системного методу сформульовано та поглиблено понятійний апарат, який використано у дослідженні [п. 1.2]. Формально-логічний метод використано для аналізу та з'ясування формування джерел митного права [п. 1.3]. Структурно-функціональний метод застосовано для аналізу елементів системи джерел міжнародного митного права [п.п. 2.1, 2.2, 2.3]. Застосування методів моделювання, аналізу та синтезу дозволило сформулювати пропозиції щодо удосконалення наявної системи джерел митного права.

Науково-теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі теорії держави і права, теорії державного управління, адміністративного права і процесу, митного права та міжнародного права: І.Г. Бережнюка, Г.М. Вельяминова, Є.В. Додіна, А.А. Дубініна, Н.М. Дукової, Є.В. Житарєва, Ф.Л. Жоріна, О.І. Зельніченко, С.В. Ківалова, О.В. Київець, Б.А. Кормича, З.Ю. Кунєва, І.І. Лукашука, Л.Х. Мингазова, В.В. Мицик, Д.В. Приймаченко В.В. Прокопенка, П.В. Саваськова, К.К. Сандровського, С.В. Сорокіна, С.С. Терещенко, Р.М. Халафяна, В.В. Ченцова, І.В. Шалінської, М.Г. Шульги та багатьох інших.

Нормативною базою дисертації є Конституція і закони України, постанови Верховної Ради України (далі – ВРУ), міжнародні нормативно-правові акти, які ратифіковано Україною, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, норми м'якого права.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практики діяльності у сфері здійснення державної митної справи, а також публікації у періодичних виданнях та довідкова література.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній міжнародно-правовій та митно-правовій науці

монографічним дослідженням м'якого права у системі джерел митного права. У результаті здійсненого дослідження сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

обґрунтовано існування окремого джерела митного права – м'якого права;

запропоновано визначення поняття м'яке право як сукупність юридично необов'язкових міжнародних норм, створюваних державами, міжнародними організаціями, що не суперечать основним принципам і нормам міжнародного права і спрямованих на регулювання міжнародних відносин;

визначено місце м'якого права в системі джерел міжнародного митного права та національного митного права України;

удосконалено:

розуміння системи джерел митного права України, до якої належать такі елементи, як: Конституція України та закони України; міжнародні договори, які належним чином ратифіковані Верховною Радою України; підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють питання здійснення митної справи; звичаєве право (напр., торгові звичаї); судово-арбітражна практика; норми м'якого права (акти міжнародних організацій, політичні домовленості);

визначення поняття «норма м'якого права» як юридично необов'язкове правило поведінки, встановлене в односторонньому порядку міжнародною організацією (норма-рекомендація) або узгоджене суб'єктами міжнародного права (політична домовленість), закріплене як принцип діяльності або формально визначених норм і реалізоване державами на добровільній основі в рамках міжнародного та національного права;

градацію факторів, що впливають на формування системи джерел митного права України, зокрема їх класифіковано на внутрішні (сукупність чинників, які виникають у межах держави) та зовнішні (сукупність чинників, які виникають у межах декількох держав, їх союзів, міжнародної спільноти у цілому);

набули подальшого розвитку:

аргументи щодо сутності механізмів перетворення м'якого права на міжнародне митне право та національне митне право в частині імплементації норм м'якого права в національне законодавство;

аргументи щодо доцільності використання Україною м'якого права в регулюванні митних відносин;

запропоновано шляхи усунення колізій норм національного та митного права, яких засновано на м'якому праві.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, узагальнення, висновки та

пропозиції мають як загальнотеоретичне, так і прикладне значення для науки адміністративного і митного права та практики діяльності органів доходів і зборів. Результати дослідження можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальшого розгляду проблеми використання норм м'якого права в регулюванні митних відносин;

правотворчій діяльності – при підготовці нових нормативних актів, які регулюють державну митну справу;

правозастосовній діяльності – для втілення у правову дійсність міжнародних стандартів регулювання митних відносин;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін: «Митне право», «Міжнародне митне право», «Джерела митного права».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на: Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості та тенденції розвитку правотворчості в умовах трансформації суспільства», присвяченій святкуванню 85-річчя ювілею Одеської державної Академії будівництва та архітектурі (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Фінансова політика та фінансово-економічні механізми забезпечення прогресивного суспільного розвитку та економічної безпеки: науковий погляд молоді» (м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 6 наукових статтях, 5 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку,1 – у зарубіжному науковому виданні, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою дослідження і складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 176 сторінок, із них основного тексту – 158 сторінок, список використаних джерел містить 163 найменування і розташований на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача, наведено відомості щодо апробації, структури та обсягу роботи.

Розділ 1 «Джерела митного права в умовах реформаційних процесів в Україні» містить чотири підрозділи, в яких проаналізовано історіографію теми дослідження, сутність та особливості джерел митного права. Акцентовано увагу на змінах, які виникли в теорії митного права внаслідок використання модельного законодавства та м'якого права.

У ***підрозділі 1.1. «Стан наукових розробок щодо теми дослідження»*** установлено, що поняття «концепція м'якого права» та «м'яке право» є взаємопов'язаними, але не тотожними. На основі узагальнення тлумачень сутності та виокремлення особливостей м'якого права виокремлено підходи до його розуміння. Встановлено, що концепція м'якого права – це узагальнена ідея існуючого у праві явища – м'якого права, яке використовується різними галузями права як на міжнародному, так і на національному рівні.

Підкреслено, що дослідження ролі м'якого права в регулюванні митних відносин та в системі джерел митного права України не здійснювалися. Визначено, що, виходячи із сутності м'якого права зрозумілим є, що розгляд рекомендацій Всесвітньої Митної Організації (далі – ВМО), різного роду політичних домовленостей щодо регулювання митних відносин, необов'язкових актів Ради Європи у митній сфері є складовими розгляду м'якого права у митній справі.

Обґрунтовано, що у першу чергу, акти м'якого права – це акти міжнародного характеру, а тому визначення їх місця в системі джерел права України є неможливим без урахування цієї обставини. Під час імплементації міжнародні норми в національне законодавство здійснюється їх включення до нього та міжнародних м'яких норм. Окрім цього, до норм м'якого права належать політичні домовленості, які також опосередковано є джерелом права в Україні. Можливою є специфікація концепції м'якого права до національного законодавства. У рамках дослідження місця м'якого права у системі джерел права будь-якої держави, у тому числі України, необхідно розпочинати з визначення м'якого права у його первинному значенні, доповнюючи цю характеристику національними рекомендаційними нормами.

У ***підрозділі 1.2. «Поняття та види джерел митного права України»*** виявлено, що значним недоліком наукового розуміння сутності джерел митного права є невідповідність розвиткові його суспільних відносин. Переосмислення їх системи дозволить впровадити у практику здійснення державної митної справи загальноприйнятих міжнародних стандартів та норм. На основі нового бачення змісту джерел митного права по новому оцінено їх значення, виявлено недоліки та переваги при використанні кожного з них.

Визначено поняття «джерела митного права» як офіційно визначені форми зовнішнього вираження змісту митного права, які встановлюють основи регулювання державною митною справою та поняття «система джерел митного права» як сукупність усіх форм юридичного закріплення й організаційного забезпечення інформації про загальнообов'язкові правила поведінки (юридичні норми) у сукупності їх взаємозв'язків, через які об'єктивізуються приписи, що регулюють державну митну справу.

Обґрунтовано, що елементами системи джерел митного права України є: Конституція України та закони України; міжнародні договори, які належним чином ратифіковані ВРУ; підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють питання здійснення митної справи; звичаєве право (напр., торгові звичаї); судово-арбітражна практика; норми м'якого права (акти міжнародних організацій, модельні закони, політичні домовленості).

У ***підрозділі 1.3. «Фактори, що впливають на створення джерел митного права України: зовнішні та внутрішні»*** виявлено особливості процесу правоутворення митного права та характерні фактори, що впливають на формування його джерел. Зазначено, що сутність здійснення державної митної справи безпосередньо пов'язана з переміщенням через митний кордон, при цьому, регулювання митних відносин неможливо здійснювати ізольовано від загальновизнаних міжнародних стандартів.

Класифіковано фактори, що впливають на формування джерел митного права на внутрішні (сукупність чинників, які виникають у межах держави) та зовнішні (сукупність чинників, які виникають у межах декількох держав, їх союзів, міжнародної спільноти в цілому).

Обґрунтовано, що застосування модельної нормотворчості впливає на формування джерел митного права. У процесі формування національного митного законодавства модельна нормотворчість може виражати свій вплив двома шляхами: створення нормативної бази, з використанням модельних норм, розроблених Міжпарламентською Асамблеєю країн-учасниць Союзу Незалежних Держав (далі – СНД); імплементації в національний правопорядок директив ЄС або прийняття на їх базі відповідних законів чи підзаконних актів. Директиви ЄС є насамперед актами гармонізації національного права та права ЄС.

У ***підрозділі 1.4. «М'яке право в системі джерел митного права»*** підкреслено, що використання «м'якої» нормотворчості привнесло ряд прогресивних новел у національне митне законодавство. Взаємодія українського законодавства та запозичення рекомендаційних норм відбуваються як у рамках СНД, так і в порядку співробітництва з Європейським Союзом.

Розглянуто історичні передумови виникнення м'якого права. Зміна до нього ставлення різними науковцями та постійне доповнення і уточнення його змісту триває і в теперішній час. Виокремлено такі етапи формування концепції міжнародного м'якого права, як: існування прототипних концепцій типу «рекомендаційної норми міжнародного права»; етап формування концепції м'якого права; етап використання концепції м'якого права для регулювання міжнародних відносин; визнання м'якого права джерелом регулювання національних відносин.

Установлено, що м'яке право є джерелом митного права України і під ним розуміється сукупність юридично необов'язкових міжнародних норм, створюваних державами, міжнародними організаціями, що не суперечать основним принципам і нормам міжнародного права і спрямованих на регулювання міжнародних відносин.

Розділ 2 «М'яке право як регулятор міжнародних митних відносин» містить два підрозділи, в яких проаналізовано сутність міжнародного митного права та особливості системи його джерел, історичні передумови їх формування. Акцентовано увагу на місці м'якого права в регулюванні міжнародних митних правовідносин.

У ***підрозділі 2.1. «Історія формування джерел митного права»*** встановлено, що історичні передумови формування сучасної системи джерел міжнародного права обумовлюються тенденціями суспільного розвитку. Одні джерела з'явилися, розвивали міжнародне право і, в результаті докорінних змін у міжнародних відносинах, припинили виконання функції джерела міжнародного права (рішення вселенських церковних соборів). Інші залишаються характерним джерелом міжнародного права протягом усієї історії його розвитку (звичай міжнародного права).

Визначено, що на початку XIX ст. відбулися конгреси і конференції (Віденський конгрес 1815 р., Аденський конгрес 1818 р., Берлінський конгрес 1878 р., Гаазькі конференції миру 1899 р. та 1907 р.), які створили прототипи сучасного дипломатичного устрою. Виокремлення митного права в окрему галузь міжнародного права ознаменовано діяльністю Міжнародної торговельної палати [International Chamber of Commerce (ICC)], якою було проведено роботу з узагальнення умов поставки товару та, починаючи з 1923 р., запропоновано їх базисні умови (скорочено Інкотермс від «міжнародні торговельні терміни» (International Commercial Terms), які

увібрали в себе торговельні звичаї та є елементом сучасної системи джерел міжнародного митного права.

У ***підрозділі 2.2. «Сутність міжнародного митного права та його джерела»*** встановлено, що міжнародне митне право – це самостійна комплексна галузь права, яка регулює суспільні відносини між суб'єктами міжнародного права, що виникають у процесі їх співпраці з питань митного характеру. Словосполучення «питання митного характеру» розуміється як характеристика сукупності суспільних відносин, яка означає все, що належить до доктринального вітчизняного поняття митної справи, а також взаємообумовлює сфери буття.

Визначено поняття «система джерел міжнародного митного права», а також наведено основні її ознаки: є поєднанням характеристик, притаманних різним правовим системам, становлячись певним систематизованим видом того чи іншого зовнішнього вираження права; функціональне призначення опосередковано виробленням єдиного підходу для врегулювання суспільних відносин, узгодженням інтересів множинної кількості суверенних держав та народів з метою усунення конфліктів та відмінних способів їх вирішення; вбирає в себе найбільш обґрунтовані методи впливу права на суспільні відносини, відкидаючи ті, які є менш ефективними, встановлюючи при цьому якісно нові єдині правові стандарти, тощо.

Обґрунтовано, що систему джерел міжнародного митного права утворюють: міжнародні конвенції та договори; міжнародний звичай, визнаний як правова норма; загальноприйняті принципи права; судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців із міжнародного права; норми м'якого права.

У ***підрозділі 2.3. «Місце м'якого права в системі джерел міжнародного митного права»*** систематизовано специфічні ознаки м'якого права, основними з яких є: регулює найбільш динамічні міжнародні відносини, які вимагають відповідного гнучкого підходу; є оперативним вирішенням виникаючих міжнародних проблем, стимулюючи при цьому нормотворчу діяльність міжнародних організацій та держав на рівні укладення політичних домовленостей; характеризується відмінними механізмами санкціонування, моніторингу та нагляду за дотриманням м'якого права тощо.

Обґрунтовано, що норми м'якого права є передправом для міжнародних договорів або перетворюються на усталений міжнародний звичай. Для того, щоб цей механізм запрацював, необхідною є сукупність фактичних, правових, ідеологічних та інших чинників, які створюють оптимальне середовище для нового статусу норми м'якого права.

Встановлено зв'язок м'якого права та міжнародних договірних норм за допомогою визначення ролі актів м'якого права у: тлумаченні

міжнародних договорів; підготовці міжнародних договорів, формуванні бази для їх укладення; контролі за виконанням міжнародних договорів.

Розділ 3 «М'яке право як регулятор митних відносин в Україні» містить три підрозділи, в яких проаналізовано вплив м'якого права на здійснення державної митної справи, встановлено механізм перетворення норм м'якого права на норми національного митного права. Висвітлено положення Митного кодексу України, які засновані на м'якому праві.

У ***підрозділі 3.1. «Вплив м'якого права на здійснення державної митної справи»*** визначено, що практика митного регулювання у багатьох зарубіжних країнах демонструє «послідовний підхід від суверенної законотворчості» митних питань. Національне митне законодавство наслідує принципи міжнародного митного правоутворення та тенденції, що формуються, а національне митне право не може існувати без міжнародного митного права.

Встановлено, що, окрім конвенцій і стандартів безпеки, як інструментів управління митною справою, Всесвітня Митна Оргазація (далі – ВМО) активно використовує систему рекомендацій щодо їх імплементації в національне митне законодавство. Особливої уваги приділено стратегічному управлінню та бюджетному фінансуванню програм адаптації митних систем міжнародним вимогам. Система відповідних тренінгів персоналу митниць, а також надання технічної допомоги роблять вплив ВМО комплексним.

У ***підрозділі 3.2. «Механізм перетворення норм м'якого права на норми національного митного права»*** встановлено, що норма м'якого права – це юридично необов'язкове правило поведінки, створене в односторонньому порядку міжнародною організацією (норма-рекомендація) або узгоджене суб'єктами міжнародного права (політична домовленість), закріплене як принцип діяльності або формально визначених норм і реалізоване державами на добровільній основі в рамках міжнародного та національного права.

Виокремлено дві групи норм м'якого права, які певним чином регулюють митну справу в Україні: 1) ті, що містяться у рішеннях міжнародних організацій; 2) ті, що є результатом певних політичних домовленостей.

Систематизовано положення, що опосередковують механізм перетворення норм м'якого права на національні правові норми, а саме: загальні твердження щодо перетворення норм м'якого права на правові норми поширюються на механізм перетворення норм міжнародного м'якого права на національне митне право; норми міжнародного м'якого права, у контексті розгляду цього питання, мають певним чином стосуватися здійснення регулювання державної митної справи, тобто належати до регуляторів

міжнародного митного права; не всі м'які норми міжнародного митного права перетворюються на національне митне право, тобто існують певні причини та передумови, в залежності від яких здійснюється їх фрагментарна імплементація у національне законодавство, тощо.

Визначено, що норми м'якого права перетворюються на національне митне законодавство України переважно за допомогою механізму матеріальної інкорпорації через відсилання, рецепції чи адаптації, трансформації чи інкорпорації.

Обґрунтовано, що в результаті перетворення м'якого права на національне митне законодавство України з'являється норма внутрішнього права, проте цей процес не минає безслідно і для міжнародного права. Впровадження державами норм м'якого права у внутрішнє законодавство і їх виконання можуть вплинути, по-перше, на перетворення цих норм на звичайні норми міжнародного права, по-друге, можуть сприяти гармонізації законодавства держав.

У ***підрозділі 3.3. «Втілення норм м'якого права у Митний кодекс України»*** встановлено, що Митний кодекс України увібрав у себе ряд положень Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі, що означає підвищення ролі м'якого права в регулюванні митних відносин. У першу чергу, слід указати на появу нового інституту митного права – уповноваженого економічного оператора. Можна стверджувати, що переважну більшість змін, запропонованих у новому Митному кодексі України щодо уповноваженого економічного оператора спрямовано на приведення його у відповідність до міжнародних вимог. Разом із тим, окремі норми нового Митного кодексу України не повною мірою відповідають вимогам Рамкових стандартів ВМО.

Визначено, що митною службою України здійснюється широке впровадження в роботу митних органів процедур із митного контролю та оформлення, заснованих на застосуванні інформаційно-телекомунікаційних технологій. Новелами Митного кодексу є закріплення електронного декларування, встановлення нової форми взаємодії між органами доходів і зборів та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, які відповідно до закону можуть обмінюватися будь-якою інформацією, обмін якою прямо не передбачений законодавством України з питань державної митної справи, зокрема, з метою налагодження співробітництва з питань ідентифікації та протидії ризикам.

Вбачається обґрунтованим використання норм м'якого права у процесі інтеграції України до ЄС (оскільки однією з умов досягнення бажаного результату є однотипне регулювання митних відносин), а також у впровадженні практики таких форм зв'язків між експортерами та імпортерами товарів як бартер, кліринг та розрахунок у вільно конвертованій валюті.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано найбільш суттєві результати і положення дослідження. Наведено теоретичні узагальнення та визначено сутнісно нові підходи до місця м'якого права в регулюванні митних відносин.

1. Обґрунтовано необхідність переосмислення системи джерел митного права України та її визначення через сукупність усіх форм юридичного закріплення й організаційного забезпечення інформації про загальнообов'язкові правила поведінки (юридичні норми) у сукупності їх взаємозв'язків, через які об'єктивізуються приписи, що регулюють державну митну справу.

2. Уперше в системі джерел митного права виокремлено м'яке право, під яким слід розуміти юридично необов'язкові міжнародні норми, що створюються державами, міжнародними організаціями та не суперечать основним принципам і нормам міжнародного права, яких спрямовано на регулювання міжнародних відносин.

3. Встановлено, що норма м'якого права – це юридично необов'язкове правило поведінки, створене в односторонньому порядку міжнародною організацією (норма-рекомендація) або узгоджене суб'єктами міжнародного права (політична домовленість), закріплене як принцип діяльності або формально визначених норм і реалізоване державами на добровільній основі в рамках міжнародного та національного права.

4. Визначено, що, беручи за основу факт існування міжнародного митного права під системою його джерел, розуміються формально визначені правила та стандарти, які взаємопов'язані між собою та спрямовані на однотипне врегулювання суспільних відносин і забезпечуються волею та згодою суверенних держав. Стан цієї системи залежить від рівня розвитку суспільних відносин, побудови та функціонування єдиних міжнародних та міждержавних утворень, створення єдиних підходів до вирішення різних проблем правового характеру.

5. Охарактеризовано подвійну природу сучасного етапу розвитку системи джерел міжнародного права. З одного боку, спостерігається постійне зближення правових систем та спрямування до поглинання міжнародним правом національного, а, з іншого, – стримування державами процесів інтеграції з метою збереження власного суверенітету.

6. Стверджено, що норми м'якого права є передправом для міжнародних договорів або перетворюються на усталений міжнародний звичай. Для того, щоб цей механізм запрацював, необхідною є сукупність фактичних, правових, ідеологічних та інших чинників, які створюють оптимальне середовище для нового статусу норми м'якого права.

7. Встановлено обумовленість важливості використання норм, які містяться у м'якому праві, що випливає з особливих характеристик м'якого

права, його відмінностей від інших джерел міжнародного митного права, переваг у застосуванні, можливості перетворення на норми «твердого» міжнародного права. Враховуючи тенденції сучасної міжнародної співпраці та процесів глобалізації, вважається за доцільне подальше дослідження м'якого права в регулюванні митних відносин.

8. Здійснено аналіз використання норм м'якого права в регулюванні державної митної справи з часів входження України в СРСР, на основі якого виділено дві групи норм м'якого права, які певним чином регулюють державну митну справу в Україні: ті, що містяться у рішеннях міжнародних організацій, та ті, що є результатом певних політичних домовленостей.

9. Визначено, що норми м'якого права, які є результатом певних політичних домовленостей, використовуються у взаємовідносинах України та регіональних митних союзів, а саме СНД та ЄС. Геополітичне розташування України об'єктивно зумовлює її перспективи в налагодженні тісних і взаємовигідних зв'язків, насамперед з країнами-членами СНД, які мають з нею спільні кордони – Росією, Білоруссю і Молдовою. Проте пріоритетним напрямком розвитку державної митної політики є вступ України до ЄС. На шляху до заданої мети між Україною та ЄС було укладено ряд політичних домовленостей, які якісно змінили методи регулювання державної митної справи та перенесли принципи її здійснення на якісно новий рівень.

10. Визначено, що механізм перетворення м'якого права на національне митне законодавство України відповідає механізмові матеріальної інкорпорації, яка реалізовується за допомогою відсилання, рецепції чи адаптації, трансформації чи інкорпорації.

11. Обґрунтовано, що добровільне виконання положень актів м'якого права пов'язано багато в чому із прийняттям необхідних кроків на внутрішньодержавному рівні. Незважаючи на те, що в результаті такого перетворення з'являється норма внутрішнього права, цей процес не минає безслідно і для міжнародного права. Впровадження державами норм м'якого права у внутрішнє законодавство та їх виконання можуть вплинути, по-перше, на перетворення цих норм на звичайні норми міжнародного права, по-друге, можуть сприяти гармонізації законодавства держав.

12. Обґрунтовано, що в результаті перетворення м'якого права на національне митне законодавство України з'являється норма внутрішнього права, проте цей процес не минає безслідно і для міжнародного права.

13. Визначено, що на основі актів м'якого права в Україні було започатковано новий підхід до здійснення митного регулювання, який відображений у Митному кодексі України. У першу чергу, слід указати на появу нових інститутів митного права – уповноваженого економічного оператора, закріплення електронного декларування, системи управління

ризиками. Більшість змін, запропонованих у новому МКУ спрямовано на приведення його у відповідність до міжнародних вимог. Разом із тим, окремі норми нового Митного кодексу України не повною мірою відповідають вимогам Рамкових стандартів ВМО.

14. Встановлено, що новели митного права потребують для своєї реалізації вироблення відповідної підзаконної бази та запровадження правових механізмів. Вбачається за необхідне проведення подальшої адаптації митного законодавства до міжнародних стандартів, з використанням при цьому найбільш гнучких норм, тобто норм м'якого права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Русских Т.В. Концепция норм мягкого права в сфере регулирования таможенных отношений / Т.В. Русских // Митна справа. – 2012. – № 4. – С. 95–99.

2. Русских Т.В. Правові акти політичних домовленостей як регулятор державної митної справи в Україні / Т.В. Русских // Митна справа. – 2014. – № 5. – С. 53–59.

3. Русских Т.В. Место мягкого права в системе источников международного права / Т.В. Русских // Закон и жизнь. – 2015. – С. 84–87.

4. Русских Т.В. Акти міжнародних організацій, які вплинули на стан державної митної справи / Т.В. Русских // Науковий вісник державного Херсонського університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 4. – С. 145–148.

5. Русских Т.В. Фактори, що впливають на створення джерел митного права України / Т.В. Русских // Юридичний вісник. – 2015. – № 4. – С. 56–63.

6. Русских Т.В. Міжнародне митне право та система його джерел / Т.В. Русских // Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право». – 2015. – № 35. – С. 17–20.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Русских Т.В. Имплементация норм «мягкого права» во внутреннее законодательство государства и механизмы преобразования этих норм / Т.В. Русских // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.): у 2 т. Т. 2. / відп. ред. В.М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2014. – С. 367–370.

8. Русских Т.В. Система джерел митного права / Т.В. Русских : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одесса, 2015 р.): у 2 т. Т. 1. / відп. ред. В.М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2015. – С. 505–507.

9. Русских Т.В. Джерела митного права в умовах реформування державної митної справи / Т.В. Русских : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Особливості та тенденції розвитку правотворчості та суспільства» (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) Одес. держ. акад. будівництва та архітектури, каф. філософії, політології, психології та права ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, каф. загальноправових дисциплін та міжнар. права ; редкол.: Коваль І.М. та ін. – О. : ВМВ, 2015. – С. 136–138.

10. Русских Т.В. Фактори, що впливають на формування джерел митного права / Т.В. Русских : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених «Фінансова політика та фінансово-економічні механізми забезпечення прогресивного суспільного розвитку та економічної безпеки: науковий погляд молоді» (м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.). – С. 50–52.

11. Русских Т.В. Місце м'якого права в системі джерел міжнародного митного права / Т.В. Русских : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 жовтня 2015 р.). – С. 58–61.

АНОТАЦІЯ

Русских Т.В. **Концепція норм м'якого права у сфері регулювання митних відносин в Україні** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертація є науковим дослідженням використання концепції норм м'якого права в регулюванні митних відносин. Уперше в системі джерел митного права виокремлено м'яке право, під яким розуміються юридично необов'язкові міжнародні норми, що створюються державами, міжнародними організаціями, та не суперечать основним принципам і нормам міжнародного права, яких спрямовано на регулювання міжнародних відносин.

Охарактеризовано подвійну природу сучасного етапу розвитку системи джерел міжнародного права. З одного боку, спостерігається постійне зближення правових систем та спрямування до поглинання міжнародним правом національного, а, з іншого, – стримування державами процесів інтеграції з метою збереження власного суверенітету. Здійснено аналіз використання норм м'якого права в регулюванні державної митної справи з часів входження України в СРСР, на основі якого виокремлено дві групи

норм м'якого права, які певним чином регулюють державну митну справу в Україні: ті, що містяться у рішеннях міжнародних організацій, та ті, що є результатом певних політичних домовленостей.

Обґрунтовано, що в результаті перетворення м'якого права на національне митне законодавство України з'являється норма внутрішнього права, проте цей процес не минає безслідно і для міжнародного права. Впровадження державами норм м'якого права у внутрішнє законодавство і їх виконання може вплинути, по-перше, на перетворення цих норм на звичайні норми міжнародного права, по-друге, може сприяти гармонізації законодавства держав.

Ключові слова: м'яке право, міжнародне митне право, система джерел митного права, модельне законодавство, політичні домовленості, рішення міжнародних організації, регулювання митних відносин.

АННОТАЦИЯ

Русских Т.В. **Концепция норм мягкого права в сфере регулирования таможенных отношений в Украине** – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация является научным исследованием использования концепции норм мягкого права в регулировании таможенных отношений. Впервые в системе источников таможенного права выделено мягкое право, под которым понимаются юридически необязательные международные нормы, которые создаются государствами, международными организациями, не противоречат основным принципам и нормам международного права и направлены на регулирование международных отношений.

Охарактеризовано двойственную природу современного этапа развития системы источников международного права. С одной стороны, наблюдается постоянное сближение правовых систем и направление к поглощению международным правом национального, а, с другой, – сдерживание государствами процессов интеграции с целью сохранения собственного суверенитета. Осуществлён анализ использования норм мягкого права в регулировании государственного таможенного дела со времен вхождения Украины в СССР. На его основе выделены две группы норм мягкого права, которые определенным образом регулируют государственное таможенное дело в Украине: те, которые содержатся в решениях международных организаций, и те, которые являются результатом определенных политических договоренностей.

Обосновано, что в результате преобразования мягкого права в национальное таможенное законодательство Украины появляется норма внутреннего права, однако этот процесс не проходит бесследно и для международного права. Внедрение государствами норм мягкого права во внутреннее законодательство и их выполнение может повлиять, во-первых, на превращение этих норм в обычные нормы международного права, во-вторых, может способствовать гармонизации законодательства государств.

Определено, что на основе использования актов мягкого права в Украине был выработан новый подход к осуществлению регулирования таможенных правоотношений, который отражен в Таможенном кодексе Украины. В первую очередь, следует указать на появление новых институтов таможенного права – уполномоченного экономического оператора; закрепления электронного декларирования; системы управления рисками. Большинство изменений, предложенных в новом Таможенном кодексе Украины направлено на приведение его в соответствие с международными требованиями. Вместе с тем, отдельные нормы нового Таможенного кодекса Украины не в полной мере соответствуют требованиям Рамочных стандартов ВМО.

Установлено, что новеллы таможенного права требуют для их реализации выработки соответствующей подзаконной базы и внедрение механизмов их реализации. Является необходимым проведение дальнейшей адаптации таможенного законодательства к международным стандартам при использовании наиболее гибких норм, то есть норм мягкого права.

Ключевые слова: мягкое право, международное таможенное право, система источников таможенного права, модельное законодательство, политические договоренности, решения международных организаций, регулирования таможенных отношений.

SUMMARY

Russkih T.V. **– The concept of soft law in the regulation of customs relations in the Ukraine**. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of juridical sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; finance; information law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2015.

The dissertation research is the use of the concept of soft law standards to regulate customs relations. For the first time in the system of customs law sources allocated soft law. Which are understood legally non-binding international standards established by States, international organizations and

not contrary to the fundamental principles and norms of international law aimed at regulating international relations.

The characteristic dual nature of the current stage of development of sources of international law. On the one hand, there is the constant convergence of legal systems and directing international law to incorporate national, the other – containment of Integration States to preserve their own sovereignty. The analysis of the use of soft law standards in the regulation of civil customs from the time of entry of Ukraine in the USSR. On the basis of which identified two groups of soft law rules in some way regulate the state customs in Ukraine, those contained in the decisions of international organizations and those that are the result of certain political arrangements.

Proved that the transformation of soft law in national customs legislation Ukraine there is provision of domestic law, but the process does not go unnoticed and international law. Implementing powers soft law norms in domestic legislation and could affect their performance, firstly, to convert these into ordinary rules of international law, and secondly, may contribute to the harmonization of legislation of.

Keywords: soft law, international customs law, customs law sources system, model legislation, political agreements, decisions of international organizations, regulating customs relations.

Підписано до друку 01.12.2015.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК У№ 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.